

07.02.2022

Група № 34

Мегей А.В.

Всесвітня історія

Урок № 15

Тема: Від біополярного до багатополярного світу

Хід уроку

1. Характерні ознаки біополярної системи. Під «біополярністю» слід розуміти таку структуру системи міжнародних відносин, для якої є характерним значний відрив двох членів міжнародної спільноти від решти країн за сукупними показниками могутності - наддержавність.

Друга світова війна своїм результатом мала повну зміну системи міжнародних відносин, перерозподіл сил та сфер впливу у світі. Головна зміна полягала у трансформації системи міжнародних відносин з мультиполлярної до біополярної. Це відбулося через низку факторів.

- По-перше, із списку великих держав випали Німеччина, Італія та Японія, а Франція і значною мірою Велика Британія ослабили свої позиції. Якщо Німеччина (і Італія) зазнала поразки у війні, то Франція та Британія були виснажені війною, їх економіка була підірвана, а борги були велетенськими. Загальноєвропейський ВВП за час війни скоротився на 25 %.

- По-друге, на світову арену рішуче вийшли США, які зазнали незначних втрат від війни, зате їх економіка процвітала протягом всієї війни завдяки військовим поставкам. На кінець війни США були найбагатшою і найсильнішою як в економічному, так і у військовому плані країною (до 1949 р. США мали монополію на ядерну зброю). Окрім того, США відмовились від доктрини Монро, що відкривало їм шлях до того, аби стати світовим центром сили.

- По-третє, суттєво збільшилась роль СРСР, який, незважаючи на виснаженість війною, був переможцем і під його впливом на кінець війни перебувала значна частина Європи. Окрім того, СРСР у 1949 р. створив власну ядерну зброю. Внаслідок цього утворилося два полюси сили, навколо яких групувалися інші держави.

- Важливим важелем у міжнародних відносинах стала ядерна зброя. Саме вона була причиною того, що між двома воєнно-політичними блоками почалася «холодна», а не традиційна війна.

Другим аспектом повоєнних змін став крах колоніальної системи. Це сталося в результаті поразок метрополій у війні або їх значного послаблення. Утворилася низка нових незалежних держав, які сформували в рамках біополярної системи третій полюс сили - рух неприєднання.

Міжнародні відносини у повоєнний період набули ідеологічного забарвлення, і своїх опонентів країни сприймали як потенційного ворога.

Сформована після Другої світової війни біополярна система поступово еволюціонувала від «жорсткої біополярності» другої половини 40-х - 50-х рр. ХХ ст. до «м'якої біополярності» 70-х - 80-х рр., аж поки не припинила існування у 1991 р. внаслідок розпаду СРСР. Фактично, після того як зникло «тяжіння» одного з силових полюсів, вся міжнародна система остаточно дестабілізувалася, тобто відбулася глибока реструктуризація світової політики.

2. Перехід від біополярного до багатополярного світу. Однополярність передбачає домінування однієї держави на міжнародній арені у військово-політичній, економічній та культурній сферах. Після краху двополярної системи світового порядку глобальне лідерство на деякий час перейшло до США. Однак однополярний світ не міг існувати нескінченно довго.

На початку ХХІ ст. глобальне панування Сполучених Штатів було поставлене під сумнів. Залишаючись могутньою наддержавою, вони більше не можуть домінувати на міжнародній арені, оскільки з'являються нові потужні та впливові держави. Світ повертається до багатополярності, тобто до свого природного стану.

Сучасний багатополярний світ нині представлений США, Євросоюзом, Китаєм і Росією. Однак процес формування багатополярності триває, до нього активно включаються й інші найбільші країни: Індія, Бразилія, Південна Африка. Завдяки посиленню економічної могутності цих країн зростатимуть і їх військові можливості. Навколо них будуть консолідуватися сусідні країни, вони будуть будувати союзницькі відносини з усталеними глобальними центрами сили, що відбувається вже зараз.

Журналісти і науковці терміни «багатополярний» і «багатополярність» почали застосовувати в 60-х роках ХХ століття, коли очевидні успіхи у відродженні економічного потенціалу Західної Німеччини та Японії, незалежна політика Китаю та Франції змусили констатувати, що від біополярної міжнародної системи 50-х років світ поступово еволюціонує до багатополярної моделі.

Наприкінці 60-х років американський держсекретар Г. Кіссінджер запропонував концепцію «багатополярного», або «пліоралістичного», світу, у якому основні держави мали б конкурувати і співробітничати водночас.

Провідні країни світу зацікавлені в багатополярній системі. Тому стабільність існуючої системи значною мірою залежить від рівноваги між цими головними конфліктуочими групами. Така рівновага за своєю природою є нестабільною, і марно сподіватись, що її можна буде втримати. Світова політика відійшла від біполлярної системи, наприкінці 80-х років пройшла через короткий момент однополярності, а зараз рухається до багатополярного світу ХХІ ст., коли він утверджиться повністю.

Отже, формування і становлення нового міжнародного порядку відбувається у нас на очах, тож поки що доволі важко однозначно визначити стійкі тренди світового розвитку. Сучасні міжнародні відносини характеризуються низкою суперечливих процесів з безprecedентною динамікою, причому постійно з'являються і проявляються нові фактори невизначеності.

3. Проблема міжнародного тероризму. Глобалізація в її нинішній формі не сприяє підвищенню стабільності на світовій арені. Навпаки, вона виявилася катализатором соціально-політичної напруги й конфліктів. Поляризація багатства та бідності, боротьба за ринки збуту, доступ до енергетичних та інших природних ресурсів, інформаційна й культурна експансія Заходу, яка сприймається іншими як загроза їх культурній, національній і цивілізаційній самобутності, - усе це слугує підґрунтам для національного й релігійного екстремізму і фундаменталізму, для етнічного сепаратизму, ксенофобії та тероризму.

Терористична діяльність у сучасних умовах характеризується такими ознаками:

- широким розмахом;
- відсутністю чітко виражених державних кордонів, наявністю зв'язку і взаємодії з міжнародними терористичними центрами та організаціями;
- жорсткою організаційною структурою, яка складається з керівної і оперативної ланок, підрозділів розвідки, контррозвідки;
- сувереною конспірацією і ретельним добором кадрів;
- якісним технічним оснащенням.

Тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насилиства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Обов'язковими елементами, які характеризують тероризм, є:

- наявність насилиства, як правило, збройного або його загрози;
- заподіяння чи загроза заподіяння шкоди здоров'ю людини, або матеріальних, моральних збитків;
- позбавлення або загроза позбавлення життя людей.

• Після нападу терористів.

Причини міжнародного тероризму криються у:

- зростанні кризових явищ в економіці;
- нездатності суспільства регулювати складні соціально-політичні процеси;
- швидкій зміні систем людських і політичних ідеалів, цінностей;
- втягуванні до активного політичного життя широких мас населення з низькою духовністю, культурою та освітою, при цьому позбавленого політичного досвіду.

Сучасний тероризм розрізняють за такими різновидами:

- державний (організовується чи підтримується однією державою проти іншої);
- міжнародний (здійснюється міжнародними терористичними організаціями);
- внутрішньодержавний (здійснюється замах на основи державності);
- релігійний (насаджується своє віросповідання);
- точковий (терористичний акт на окремо взятому об'єкті).

З прийняттям країнами додаткових заходів безпеки міжнародний тероризм може зосередити свою діяльність на нових цілях - нафтопроводах, системах енергопостачання, водних комунікаціях та інших важливих об'єктах стратегічного характеру.

Велику роль у поширенні тероризму відіграє релігія. Це особливо актуально з огляду на те, що міжнародні терористичні організації у своїх підривних та протиправних діях прикриваються релігійною атрибутикою та ідеологією.

Серед терористичних організацій світу найвідоміші:

«Аль-Каїда» (Міжнародний ісламський фронт джихаду проти іудеїв і християн), або «Ісламська армія звільнення мусульманських святынь»). Створена в 1988 р. Мета угруповання - створення мусульманської держави в цілому світі. Штаб-квартира в Афганістані.

«Хезбула, або організація ісламського правосуддя», «Послідовники пророка Мухаммеда». Створена у Лівані 1982 р. Це радикальне угруповання налічує близько 3 тисяч членів. Має підтримку Ірану і Сирії. Її осередки створено в багатьох країнах.

«Об'єднані акти самооборони Колумбії» - ультраправа воєнізована організація, що налічує 8 тис. членів. Мета - боротися з «лівими повстанцями». Організація фінансує свою діяльність здебільшого за рахунок контрабанди наркотиків.

Японська релігійна секта «АУМ Сінрікью» (нині «Альф»). Створив її 1987 р. Секо Асахара. 20 березня 1995 р. секта організувала газову атаку в токійському метро, внаслідок якої загинуло 12 осіб.

«Вітчизна басків і свободи» (ETA). Заснована 1959 р. на початковому етапі ідеологія угруповання базувалась на марксизмі: ETA діє в Іспанії і на Південному Заході Франції. Налічує кількасот членів, має суспільну підтримку в Країні Басків.

Нині поширенна практика взаємодії терористичних організацій у межах окремих країн, регіонів, а також світу в цілому, що значно підвищує терористичну загрозу для міжнародної безпеки.

• На місці одного з терактів у Брюсселі 22 березня 2016 р.

Усі терористичні організації (зокрема «Ісламська держава», «Ісламський Емірат Афганістан», «Аль-Каїда» та нігерійська «Боко харам») позиціонують себе як релігійні. Однак водночас вони мають чіткі політичні цілі, головна з яких - створити власну державу «тут і зараз». Організації на кшталт «Ісламської держави» чи «Ісламського Емірату Афганістан» використовують тероризм не тільки для «пропаганди дією» чи послаблення держави. Тероризм для них - лише один з інструментів захоплення та утримання контролю над певного територією і подальшого формування на ній власної держави. Цей політичний феномен у середовищі західних дослідників дістав назву «терористична напівдержава» (Terrorist Semi-States, або TSS). Терористична напівдержава - це організація, яка, з одного боку, контролює частину існуючої держави, а з другого - продовжує терористичні напади як на громадян цієї держави, так і на громадян інших держав. Головною причиною появи феномену терористичної напівдержави є ослаблення з різних причин (війна, революція, екологічна катастрофа) влади наявного державного апарату над певного територією чи соціальною, етнічною, релігійною групою, яка є носієм власного політичного проекту.

Фактори, що сприяють розвитку тероризму:

- розвиток новітніх технологій;
- мініатюризація та доступність зброї;
- мільярди знедолених людей на планеті;
- ідеології ненависті та радикалізму.

Усі терористичні організації залишають до своєї діяльності молодих людей. Саме в молодому віці гостро відчувається недосконалість навколошнього світу і виникає бажання переробити або ж створити свій власний світ. При цьому вибір припадає на користь екстремальної та групової поведінки, яка надалі може завдати шкоди оточенню.

До напрямів запобігання проявам екстремальної поведінки та тероризму можна зарахувати:

- розробку сучасних освітніх проектів, з урахуванням закордонних освітніх практик, спрямованих на виховання свідомих громадян; збереження та підтримку культурного різноманіття; запобігання проявам тероризму та екстремізму;
- виховання толерантного світогляду і поваги до інших людей;

- розробку онлайн-платформ, на яких представлено тероризм від історії зародження і до сьогодення задля підвищення рівня обізнаності молоді щодо ризиків та можливих наслідків їх проявів, практичного їх використання в освітніх програмах;
- розробку індивідуальних програм з попередження тероризму та молодого екстремізму;
- уdosконалення умов дозвілля та відпочинку молоді, пропагування здорового способу життя, організацію відвідування музеїв, гуртків, кінотеатрів та інших соціально-культурних закладів;
- надання допомоги у працевлаштуванні молодим спеціалістам, а також підтримання житлових програм для молоді.

4. Збройна агресія Російської Федерації проти України. У лютому 2014 р. в Україні, після кількамісячних масових заворушень, формальним приводом до яких стала відмова тодішнього президента України В. Януковича підписати Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, відбулося повалення чинної влади. Після втечі В. Януковича до Російської Федерації влада в Україні перейшла до прозахідної частини політичної еліти.

Ситуацією, що склалася, скористалися проросійські сепаратисти на Сході та Півдні країни. Першим об'єктом агресії РФ став Крим, де ще 4 лютого 2014 р. президент Верховної Ради автономії ухвалила рішення щодо розгляду питання внесення змін до кримської конституції та звернення до російського керівництва про захист прав місцевих мешканців. 23 лютого у Севастополі відбувся 20-тисячний мітинг, на якому було вирішено не перераховувати більше податки в український бюджет, а міським головою проголошено громадянина Російської Федерації О. Чалого. 25 лютого перед кримським парламентом у Сімферополі одночасно відбулися проросійський і проукраїнський мітинги. Дивом пощастило уникнути зіткнень. У проукраїнських мітингах брали участь переважно кримські татари, на чолі з лідером Меджлісу Р. Чубаровим.

• Події на Майдані, 2014 р.

У ніч на 27 лютого приміщення парламенту і уряду Криму були захоплені російськими спецпідрозділами, над будівлями підняли прapor Російської Федерації. Захоплені були також інші адміністративні будівлі, аеропорти в Сімферополі та Севастополі, установи зв'язку, зупинено поромну переправу в Керчі. До парламенту Криму прийшла частина депутатів, які проголосували за проведення референдуму про розширення автономії Криму 25 травня 2014 р., у день президентських виборів в Україні. Невдовзі дату референдуму було перенесено спершу на 30 березня, а потім - на 16 березня. Також було змінено формулювання питання: замість розширення автономії йшлося про приєднання до складу Російської Федерації. При цьому, оскільки Україна є унітарною державою, питання про відокремлення регіону можна було вирішувати лише на загальнодержавному референдумі.

1 березня новопризначений голова Ради Міністрів АР Крим Сергій Аксёнов звернувся до президента Росії з проханням посприяти в «забезпечені миру і спокою» на території Криму. У відповідь того ж дня В. Путін відправив до Ради Федерації пропозицію про введення російських військ у Крим, підтриману обома палатами Державної Думи.

Починаючи з 1 березня російські війська розпочали масштабні силові акції, спрямовані на блокування українських військових баз на території Криму. Після майже місячної облоги і силових дій воєнні об'єкти України в Криму були захоплені.

16 березня 2014 р. був проведений псевдореферендум щодо статусу Криму, який суперечив законодавству України. В умовах бойкотування референдуму частиною кримських татар та українськими патріотами кримська влада заявила, що начебто він «засвідчив вибір за возв'єднання Криму з Росією». 18 березня 2014 р. було підписано договір про прийняття Криму до складу Російської Федерації. 20 березня договір був ратифікований Державною Думою Російської Федерації (майже одноголосно), а 21 березня - Радою Федерації і одразу набув чинності.

27 березня Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію на підтримку територіальної цілісності України. 2 липня 2014 р. Парламентська асамблея Організації з безпеки і співробітництва в Європі визнала такі дії Росії воєнною агресією, заснованою на абсолютно безпідставних припущеннях і приводах.

Події у Криму стали прикладом для роздмухування антиукраїнських рухів в інших регіонах України, що були інспіровані російськими спецслужбами. Перші масштабні проросійські виступи на Сході та

Півдні України відбулися 1 березня 2014 р. в Донецьку, Луганську, Харкові, Дніпропетровську, Запоріжжі, Миколаєві, Херсоні та Одесі. Стрімке загострення ситуації відбулося у квітні. 7 квітня було проголошено так звану Донецьку народну республіку (ДНР), 28 квітня - так звану Луганську (ЛНР). Незабаром на боці сепаратистів з'явилися збройні загони. Незаконні збройні формування захоплювали адміністративні приміщення, знищували українську символіку, влаштовували збройні напади на військові об'єкти.

Через пряму загрозу територіальній цілісності та суверенітету України керівництво держави 14 квітня прийняло рішення про проведення «антитерористичної операції» (АТО) на Донбасі, а Генеральна прокуратура 17 травня визнала ДНР і ЛНР терористичними організаціями. Проте розгромити сепаратистські сили виявилося складно. Головною проблемою для України в умовах війни стала нестача боездатних частин. Для її вирішення розпочалося форсоване проведення низки мобілізацій, створення нових бригад, збройних частин тощо.

• Бойові дії на Донбасі

Тим часом у травні 2014 р. на боці самопроголошених республік на Донбасі вже воювали загони, озброєння для яких поставляла Росія. Міста і численні шахтарські селища перетворювалися на обладнані укріпрайони. З червня 2014 р. в Донецькій та Луганській областях розпочалися інтенсивні бойові дії. Богневі сутички переросли в повномасштабні бої з використанням авіації, артилерії, установок залпового вогню «Град». За даними «Книги пам'яті України», де зафіксовано точно встановлені імена полеглих, у травні 2014 р. загинули 70 українських військовослужбовців, у червні - 140, у липні - 335, у серпні 700, а всього в 2014 р. - 1 739 осіб. Населення тимчасово окупованих територій було змушене покинути свої домівки та переселитися в центральні, південні та західні регіони України. Загалом близько 2 млн громадян України стали внутрішньо переміщеними особами.

Під час переговорів лідерів Німеччини, Франції, України, Росії («норманський формат») у столиці Білорусі в Мінську в лютому 2015 р. були підписані домовленості про умови припинення вогню та врегулювання конфлікту, проте ці домовленості залишилися невиконаними.

Станом на травень 2018 р. унаслідок збройної агресії Росії загинуло щонайменше 2 725 і поранено 7-9 тис. цивільних. Головною причиною смертей є обстріли. Населення в зоні конфлікту постійно потерпає від обстрілів та матеріальних труднощів, його права та свободи (зокрема пересування) обмежуються.

Збройний конфлікт на Сході України триває й досі. Українська сторона за підтримки міжнародної спільноти докладає значних зусиль задля його розв'язання та повернення до мирного життя.

21 лютого 2019 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)».

Важливим кроком на шляху до досягнення духовної незалежності від Росії є отримання Томосу про автокефалію Православній Церкві України. Текст Томосу було оприлюднено 7 січня 2019 р. у Софійському соборі Києва.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть причини поширення тероризму в сучасному світі.
2. Поясніть значення понять: терор, тероризм, гібридна війна
3. Використавши додаткову інформацію, напишіть про причини збройної агресії Російської Федерації проти України.

Домашнє завдання:

1. Опрацювати конспект.
2. Дати відповіді на питання для самоперевірки

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net. У темі листа вказати номер групи, назву навчальної дисципліни, номер уроку, ПІБ.